

September 2020

Leiðarvísir um stuðning við móðurmál og virkt fjöiltyngi í skóla- og frístundastarfi

*Hjartans
mál B*

Starfshópur

Leiðarvísir um stuðning við móðurmál og virkt fjöltyngi í skóla- og frístundastarfi.

Hópur:

Renata Emilsson Peskova stýrði vinnuhóp

Donata Honkowicz-Bukowska

Fríða Bjarney Jónsdóttir

Hermína Gunnþórsdóttir

Kriselle Lou Suson Jónsdóttir

Sigríður Ólafsdóttir

Mennta- og menningarmálaráðuneyti

Sölvhólgötu 4

150 Reykjavík

Sími: 545 9500

Netfang: mrn@mrn.is

Veffang: www.mrn.is

Mynd á forsíðu: Pexels

Umbrot: Einar Guðmundsson

Efnisyfirlit

Inngangur	4
Réttur barna – móðurmál og fjöltyngi	6
II. Skilgreiningar	8
III. Hlutverk skóla og frístundastarfs	10
III.A Tungumálastefna í skóla- og frístundastarfi	10
III.B Stuðningur við móðurmál og virkt fjöltyngi í upphafi skólagöngu	11
III.C Fjölbreytt tungumál í námi og daglegu starfi	12
III.D Námsmat og langtímastuðningur	13
IV. Hlutverk foreldra	15
IV.A Tungumálastefna fjölskyldna	15
IV.B Frumkvæði að markvissum stuðningi og upplýsingagjöf til foreldra	15
V. Rafræn tækni og námsmöguleikar á netinu	17
VI. Leiðir og hagnýtar hugmyndir um stuðning við móðurmál og virkt fjöltyngi	18
VI.A Einfaldar leiðir sem styðja við fjölbreytt tungumál	19
VI.B Leiðir til virks fjöltyngis	21
VI.C Gagnlegar slóðir fyrir skóla og foreldra	24
Lokaorð	27
Heimildir	28

Inngangur

„Allt fólk á jörðinni á sér móðurmál,“ sagði Vigdís Finnbogadóttir, velgjörðarsendiherra Sameinuðu þjóðanna í tungumálum, í tilefni Alþjóðadags móðurmála árið 2014. Hún talar um hættuna á að stór viðskiptatungumál, eins og enska, kaffæri þau sem eru minni og hvetur íslensku þjóðina til að meta og efla íslensku en virða á sama hátt móðurmál allra sem hingað flytjast.

Fjöltyngd börn sem búa á Íslandi eiga það sameiginlegt að alast upp við fleiri en eitt tungumál. Í þessum leiðarvísi er hugtakið „fjöltyngd börn“ notað um börn sem eiga íslensku sem annað móðurmál frá fæðingu eða sem viðbótarmál. Kunnátta í íslensku er forsenda farsællar skólagöngu og þátttöku í íslensku samfélagi, en móðurmál fjöltyngdra barna eru undirstaða tengsla þeirra við foreldra, ættingja og vini á Íslandi og í öðrum löndum. Útbreiðsla ensku í samfélaginu orsakar það að langflest íslensk börn heyra og nota daglega a.m.k. tvö tungumál. Kunnátta í fleiri en einu tungumáli er fjársjóður sem þarf að efla og byggja upp því öll tungumál opna dyr að menningarheimum og gera tilveruna ríkari. Fjölbreytileg tungumálafærni borgara felur ekki aðeins í sér möguleika þeirra sjálfra, eins og fleiri möguleika til náms og tækifæri til að sinna fjölbreyttari störfum, heldur getur hún einnig auðveldað alþjóðlegt samstarf íslensku þjóðarinnar. Íslenskt samfélag er lýðræðislegt og byggir á þátttöku og hæfni borgaranna til að taka virkan þátt í lífi, námi og starfi, en þá hæfni efla börn í skóla- og frístundastarfi og hjá foreldrum sínum. Það er sameiginlegt verkefni allra að skapa umhverfi sem metur tungumála kunnáttu að verðleikum. Það styrkir öll börn í að tilheyra samfélagi og vera stolt af uppruna sínum og móðurmáli. Fjöltyngd börn gegna mikilvægu hlutverki í íslensku samfélagi því þau byggja brýr, tengja lönd og samfélög með ýmsu hætti. Um leið aukast möguleikar íslenska samfélagsins á að taka sér stöðu í síbreytilegum og hnattvæddum

alþjóðlegum heimi. Fjöltyngi er verkfæri til að stuðla að félagslegu réttlæti en einnig uppbyggingu samfélagsins. Með góðri leiðsögn verða fjöltyngd börn að sterkum einstaklingum og virkum þátttakendum í samfélaginu. Samfélag sem metur fjöltyngd börn og einstaklinga að verðleikum elur síður á fordómum gagnvart þeim.

Viðhorf og sýn samfélagsins á fjölbreytt tungumál barna í skóla- og frístundastarfi hafa áhrif á mótun sjálfsmyndar og þá tilfinningu barna að tilheyra og upplifa eigin tungumálaþekkingu sem raunverulega auðlind. Mikilvægt er að allir þeir sem starfa með fjöltyngdum börnum og ungmennum tileinki sér jákvætt viðhorf til fjölbreyttra tungumála.

Leiðarvísirinn byggir á lögum, stefnum og rannsóknum, en einnig reynslu og hugmyndum frá fagfólki og vettvangi. Í honum er fjallað um mikilvægi þess að styðja við virkt fjöltyngi barna og ungmenna í leikskóla, grunnskóla, frístundastarfi og framhaldsskóla (framvegis skóla- og frístundastarf), byggja upp samstarf við foreldra og efla samskipti við börn í daglegu starfi. Einnig inniheldur leiðarvísirinn ráð, leiðbeiningar og gagnlegar upplýsingar fyrir foreldra, skóla og frístundastarf. Fyrsti kafliinn varpar ljósi á rétt barna og ungmenna til að viðhalda og efla móðurmál sitt. Skilgreiningar hugtaka í öðrum kafla auðvelda sameiginlegan skilning á viðfangsefninu. Hlutverkum allra skólastiga, frístundastarfs og foreldra í tengslum við eflingu tungumála er lýst í þriðja og fjórða kaflanum. Í fimmta kafla er fjallað stuttlega um rafræna tækni og möguleika til tungumálanáms á netinu. Síðasti kafliinn útlistar leiðir og hagnýtar hugmyndir um stuðning við móðurmál og virkt fjöltyngi í skólum, frístundastarfi og innan fjölskyldunnar en hugmyndunum er skipt upp í einfaldar leiðir sem styðja við fjöltyngt læsi og leiðir sem krefjast tíma og umfangsmeira skipulags. Að lokum er listi yfir vefslóðir sem geta gagnast skólum, frístundastarfi og foreldrum.

Réttur barna – móðurmál og fjöltyngi

Í íslenskum lögum, stefnumótandi skjölum og aðalnámskrám er fjallað um rétt nemenda til að viðhalda móðurmáli sínu og jafnframt er stefnt að virku tvítyngi. Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna sem var lögfestur á Íslandi árið 2013 felur ríkinu þá ábyrgð að tryggja öllum börnum kennslu í eigin móðurmáli auk þess sem þar birtist skýlaus réttur barna til að viðhalda eigin móðurmáli, samkvæmt túlkun embættis Umboðsmanns barna segir í bréfi frá 6.12. 2013:

Umboðsmaður barna telur að Barnasáttmálinn feli í sér að leitast skuli við að tryggja börnum kennslu í eigin móðurmáli. Má því til stuðnings benda á ýmis ákvæði sáttmálans (2. gr., 6. gr., 8. gr., 29. gr., 30. gr.) (...) Umboðsmaður barna telur að ofangreind ákvæði Barnasáttmálans feli í sér að ríkinu sé skylt að leitast við að tryggja móðurmálskennslu fyrir öll börn. Það telst því brot á réttindum barns ef ríki og sveitarfélög gera engar ráðstafanir til þess að tryggja börnum slíka kennslu. Ef um er að ræða tungumál sem fáir tala getur hins vegar verið erfitt að tryggja slíka kennslu, t.d. ef enginn kennari finnst hér á landi til þess að kenna tungumálið. Við slíkar aðstæður ætti þó að leitast við að gera aðrar ráðstafanir, í samráði við foreldra barns. Ef foreldrar treysta sér ekki til þess að kenna barninu væri til dæmis hægt að kanna fjarkennslu í gegnum netið eða aðrar leiðir sem hugsanlega kunna að vera í boði. Í þessu sambandi má einnig benda á að það eru fyrst og fremst foreldrar sem bera ábyrgð á velferð barna sinna og hafa þeir því ákveðnar skyldur þegar kemur að réttindum til að viðhalda eigin menningu og tungu. Ríkinu ber þó að aðstoða foreldra í hlutverki sínu og grípa inn í þegar ljóst er að foreldrar geta ekki sinnt því sem skyldi.

Málstefna Norðurlanda er leiðbeinandi og framsækin stefna hvað varðar tungumál.

Í henni segir:

Norðurlönd eru í dag fjöltyngt svæði þar sem borgararnir hafa góða tungumálakunnáttu og málstefnan er reist á lýðræðislegum hefðum. Málstefna Norðurlanda getur því verið fyrirmynd annarra málsvæða í hnattvæddum heimi. Færni til að tjá sig á mörgum tungumálum er undirstaða þekkingar, sköpunar, yfirsýnar og alþjóðlegra tengsla sem ekki er til í samfélagi þar sem einungis er notað eitt tungumál. Slík frampróun krefst sameiginlegrar og árangursríkrar málstefnu til lengri tíma litið.

Í stefnunni er einnig kveðið á um að allir Norðurlandabúar sem eru af erlendum uppruna eigi rétt á að standa vörð um og efla sitt eigið móðurmál sem minnihlutamál í landinu, auk þess að læra tungumál samfélagsins, eitt annað Norðurlandamál og alþjóðlegt mál, eins og ensku.

Samkvæmt ofangreindu er ljóst að réttur fjöltyngdra einstaklinga hér á landi til að viðhalda og efla móðurmál sitt er til staðar en útfærslan er sett í hendur þeirra sem veita þjónustuna. Stefna íslenskra yfirvalda er nokkuð skýr og felur í sér ábyrgð á því að finna leiðir sem styðja við móðurmál barna og ungmenna. Markmiðið með stefnu yfirvalda er að byggja upp samfélag í skóla- og frístundastarfi þar sem ríkir jöfnuður, réttlæti og virðing fyrir fjölbreyttum tungumálum, til hagsmuna fyrir börnin sjálf og íslenskt samfélag.

II. Skilgreiningar

Eftirfarandi lykilhugtök eru notuð í þessum leiðarvísi, þau sömu og birtast í drögum að stefnu um menntun barna og ungmenna með fjölbreyttan tungumála- og menningarbakgrunn, gefnum út af mennta- og menningarmálaráðuneytinu.

Fjöltyngd börn og ungmenni

Fjöltyngd börn og ungmenni í skóla- og frístundastarfi eru sem hópur skilgreind á mismunandi vegu út frá uppruna sínum, þjóðerni foreldra eða færni í íslensku. Til eru hugtökin „börn af erlendum uppruna“, „nemendur með erlendan bakgrunn“ og „nemendur með íslensku sem annað (tungu)mál“. Hugtakið „fjöltyngt barn eða ungmenni / fjöltyngdur nemandi“ hefur jákvæða merkingu og gefur til kynna bæði uppruna og færni í íslensku, óháð því hvort nemandi er fæddur erlendis eða á Íslandi, hefur dvalið erlendis, á annað eða báða foreldra af erlendum uppruna, er tví-/fjöltyngdur frá fæðingu eða hefur bætt íslensku við sem viðbótarmáli. Sameiginlegt markmið fyrir öll börn og ungmenni er að ná aldurstengdum viðmiðum í íslensku og virku fjöltyngi.

Móðurmál

Móðurmál má skilgreina á marga vegu en oftast er litið svo á að það sé fyrsta tungumál barns og það mál sem það binst tilfinningaböndum, sem foreldrar þess tala og þar sem hæfni barnsins er mest. Þetta er þó ekki alltaf raunin hjá fjöltyngdum börnum, því þau geta haft tvö eða fleiri tungumál að móðurmáli og er hæfni í erlendum móðurmálunum er oft minni en hæfni í tungumáli skólans og samfélagsins. Málþroski í móðurmálum getur verið mismunandi eftir aðstæðum og málumhverfinu. Færni barna í erlendum móðurmálum er slakari ef henni er ekki viðhaldið. Hægt er að skilgreina móðurmál út frá uppruna, færni, hlutverki og auðkenningu (eigin eða annarra), en oftast virkar vel að skilgreina móðurmál minnihlutahópa út frá uppruna og því sem einstaklingi finnst sjálfum. Móðurmál eru einnig stundum kölluð heimamál (e. home language), upprunamál (e. language of origin) eða erfðamál (e. heritage languages).

Fjöltyngi

Í þessum leiðarvísi er hugtakið fjöltyngd börn þó notað yfir börn á Íslandi sem eiga ekki íslensku sem móðurmál og íslenska er því annað mál þeirra, eða þau börn sem fæðast á fjöltyngdum heimilum og íslenska er annað móðurmál þeirra. Tvítyngi og fjöltyngi (framvegis fjöltyngi) er flókið hugtak sem felur í sér margs konar samsetningu tungumálaþekkingu og mismunandi færni á ólíkum sviðum (t.d. varðandi hlustunarskilning, lestur, tal og ritun). Fjöltyngdir einstaklingar nota tungumálin reglulega í mismunandi tilgangi á ólíkum vettvangi með mismunandi fólki. Það er sjaldgæft að vera jafnvígur á öll tungumál, en eðlilegt er að færni og hæfni á ólíkum málsniðum

og sviðum sé misjöfn í hverju tungumáli. Slíkt þróast í samræmi við notkun og þörf og umfram allt gæði málörvunar í umhverfinu, sem getur breyst með tímanum eftir aðstæðum hverju sinni. Flest börn á Íslandi eru fjöltyngd að einhverju leyti vegna ensku, sem kennd er í öllum skólum og notuð í margvíslegum tilgangi. Fjöltyngd börn eru margbreytilegur hópur og því hefur fjöltyngi margvíslegar og flóknar hliðar. Evrópuráðið skilgreinir fjöltyngi (e. plurilingualism) sem tungumálaforða einstaklings í heild, hvort sem hæfnin er lítil eða mikil, og öll tungumál, mállýskur og talshættir eru hluti þess. Almennt er litið svo á að fjöltyngi feli í sér menntagildi og sé grunnur að því að viðurkenna margbreytileika og meðvitund um jafngildi tungumála þrátt fyrir mismunandi tilgang og notkun.

Virkt fjöltyngi

Virkt fjöltyngi felur í sér virka reglulega notkun á tveimur eða fleiri tungumálum. Slíkur ávinningur getur náðst ef dvalið er samtímis í tveimur eða fleiri tungumálaheimum og færni í öllum málum er því þróuð samhliða. Til að slíkt náist þurfa börn og foreldrar að rækta móðurmálin, nota þau í samskiptum sín á milli og við aðra og hafa aðgang að bókum og afþreyingarefni á móðurmálinu. Þó er grundvallaratriði að fjöltyngdir einstaklingar hafi áhuga á að viðhalda öllum málum sínum; hvatinn þarf að vera til staðar og/eða þörf til að nota málið. Því er mikilvægt að öll tungumál séu virt í samfélaginu öllu, innan og utan heimilis og skóla, og að hvert og eitt njóti virðingar. Í íslensku námsumhverfi er virkt fjöltyngi námsmarkmið þar sem leitast er við að börn nái góðu árangri í skólamálinu íslensku en þrói samtímis með sér móðurmál sín.

Íslenska sem annað tungumál

Börn sem fæðast á Íslandi og umgangast tvö eða fleiri tungumál frá fyrstu árum tileinka sér það sem kallast samtíða fjöltyngi (e. simultaneous bilingualism). Börn sem flytja til Íslands eftir fyrsta máltökuskeiðið (stundum skilgreint sem fjögurra ára aldur) og bæta íslenskunni við læra hana sem annað mál, en það ferli kallast raðbundið tvítyngi (e. sequential bilingualism). Fjöltyngd börn sem nota íslensku daglega ásamt öðrum tungumálum hafa eðlilega mismunandi færni í þeim, en það er nauðsynlegt að gera háar kröfur til málnotkunar þeirra og að gefa þeim skýr, jákvæð og uppbyggjandi skilaboð um framfarir þeirra og markmið. Markmið í kennslu barna með íslensku sem annað (móður)mál eru að þau nái aldurstengdum viðmiðum í íslensku innan hæfilegs tíma, samkvæmt námskrá í íslensku sem öðru máli. Grundvallaratriði er að þau fái góðan faglegan stuðning eftir þörfum alveg frá unga aldri eða strax og þau koma til landsins þannig að þau eigi jafna möguleika og jafnaldrar með íslensku sem móðurmál á áframhaldandi námi og velgengni í íslensku samfélagi.

III. Hlutverk skóla og frístundastarfs

Skóla- og frístundastarf hefur það hlutverk að styðja börn og ungmenni við að ná tökum á ríkulegri íslensku. Auk þess ber þeim stofnunum að virða tungumálaauðlindir fjöltyngdra nemenda, þ.e.a.s. tungumálafærni þeirra á öllum tungumálum þeirra, og fjölskyldna þeirra, og að skapa hvetjandi umhverfi og samstarf með það að markmiði að styrkja allan tungumálaforða barna. Enn fremur þarf að hvetja foreldra fjöltyngdra barna til að setja sér meðvitaða tungumálastefnu í fjölskyldunni, með það að markmiði að bjóða börnum upp á ríkt tungumála- og læsisumhverfi.

III.A Tungumálastefna í skóla- og frístundastarfi

Skólar og frístundastarf eru hvött til að móta sér tungumálastefnu sem leiðarljós fyrir starfsfólk og nemendur í daglegu starfi og samskiptum. Við mótun tungumálastefnu er mikilvægt að starfsfólk ígrundi í sameiningu og komi sér saman um þær áherslur sem eiga að vera ríkjandi á viðkomandi starfsstað í tengslum við íslensku og fjölbreytt tungumál. Í tungumálastefnu þarf að koma fram með hvaða hætti er unnið með tungumál í samskiptum og daglegu starfi og hvernig stutt er við áhuga og virkni allra nemenda. Tungumálastefnur samanstanda að öllu jöfnu af þremur þáttum – kunnáttu og viðhorfum (e. language ideologies), málnotkun (e. language use and practice) og aðgerðum og verkfærum (e. language management). Undirstöður tungumálastefnu eru þau lög og málstefnur sem gilda á Íslandi, m.a. Sáttmáli Sameinuðu þjóðanna um réttindi barna, ályktanir íslenskrar málnefndar, málstefna Íslands og málstefna Norðurlanda.

Í málstefnu Íslands, *Íslenska til alls*, segir: „Mjög mikilvægt er því að tryggja stöðu íslenskrar tungu í skólakerfinu.“ Málstefna inniheldur ekki bara ákvarðanir heldur líka tillögur að framkvæmd og aðgerðir til að varðveita og efla íslensku. Mikilvægt er að börnin fái góðar málfrimyndir og stöðuga markvissa málörvun í daglegu skólastarfi.

Málstefna Norðurlanda greinir frá eftirfarandi markmiðum fyrir nemendur:

- að þróa sterka íslensku samkvæmt aldurstengdum viðmiðum
- að þróa sterkt móðurmál
- að þróa sterka ensku (alþjóðlegt mál)
- að þróa eitt norrænt mál annað en samfélagsmál

Meðvituð viðtæk tungumálastefna er mikilvæg öllum sem starfa með fjöltyngdum börnum og ungmönnum. Allir kennarar og allt starfsfólk sem á í samskiptum og samræðum við börn hafa hlutverki að gegna við að efla íslenskukunnáttu þeirra. Einnig er mikilvægt að öllum sé ljóst mikilvægi þess að stuðla að virðingu og jákvæðu viðhorfi til fjölbreyttra tungumála og að þau styðji börnin í að efla færni í móðurmálum sínum og stuðli þannig að virku fjöltyngi.

III.B Stuðningur við móðurmál og virkt fjöltyngi í upphafi skólagöngu

Þegar barn byrjar í leikskóla eða nýr nemandi hefur grunnskólagöngu er lögð áhersla á að afla upplýsinga um fyrri menntun og móðurmálsfærni þess:

- í foreldraviðtali er spurt m.a. um tungumál sem eru notuð heima, fyrri skólagöngu, fjölda ára, innihald náms
- óskað er eftir tiltækum gögnum, t.d. einkunnaspjöldum og staðfestingu um fyrri menntun
- ferilmappa (sbr. Evrópsk tungumálamappa) er stofnuð sem síðan er notuð áfram í skólasterfinu, en þar kemur fram hverjar framfarirnar eru í íslensku, móðurmáli og náminu almennt

Þá getur skipt máli að skólar og frístundastarf kortleggji þann tungumálaauð sem börn og starfsmenn búa yfir, með það að markmiði að geta byggt á þeim tungumálaauðlindum sem fyrir eru. Tungumál allra í skóla eða frístundastarfi eru virt. Starfsfólk er meðvitað um móðurmál barna og nemenda. Starfsfólk af erlendum uppruna getur nýtt tungumál sín til stuðnings við börn og nemendur og verið jafnframt tungumálafyrirmynd í notkun íslensku.

Öflugt foreldrasamstarf er lykilatriði í stuðningi við móðurmál barna og ungmenna. Strax í leikskólum er skapað fjölmennningarlegt umhverfi og námsrými fyrir öll börn. Leikskólum ber samkvæmt aðalnámskrá að hafa frumkvæði að samstarfi og stuðla að þátttöku allra foreldra með vellíðan barna og þroska þeirra að leiðarljósi, en sterk hefð er fyrir samstarfi leikskólustarfsfólks og heimila. Grunnskólar stuðla einnig að nánu samstarfi við foreldra og þátttöku þeirra, meðal annars í tengslum við nám barna, félagslega stöðu þeirra og framfarir í íslensku. Minni hefð er fyrir foreldrasamstarfi í framhaldsskólum en í staðinn kemur aukið sjálfstæði nemenda í náminu. Samskipti við foreldra af erlendum uppruna og upplýsingamiðlun eru áfram mikilvæg á framhaldsskólastigi. Skólar og frístundastarf hafa frumkvæði að jákvæðum samskiptum við foreldra, t.d. að hafa kveðjur á öllum tungumálum barnanna í anddyri skólans. Samskipti við foreldra fara fram á þeim tungumálum sem eru skiljanleg fyrir foreldra og er leitast við að nýta þann stuðning sem er til staðar (t.d. notkun túlkaþjónustu, þýðingarforrit og tækni, þekkingu starfsfólks á viðkomandi tungumáli). Skilaboð, auglýsingar, tilkynningar og önnur samskipti fara fram á tungumálum foreldra eftir því sem hægt er. Einnig er mikilvægt að ræða við foreldra um hlutverk þeirra sem skólaforeldra og sem tungumálafyrirmyndir barnanna.

Til þess að auka möguleika á góðu foreldrasamstarfi er hægt að nýta túlka, tvítyngda og fjöltyngda kennara og svokallaða brúarsmiði eða tvítyngisráðgjafa. Brúarsmiðir/tvítyngisráðgjafar starfa á vegum Reykjavíkurborgar, eru sérfræðingar sem hafa sjálfir annað móðurmál en íslensku og hafa það hlutverk að veita stuðning, ráðgjöf og fræðslu til kennara, foreldra og nemenda af erlendum uppruna. Sérstaklega beinist aðstoð þeirra

að börnum sem eru nýkomin til landsins eða eru að flytjast á milli skóla. Brúarsmiðir aðstoða nemendur, kennara og foreldra við að brúa á milli tungumála og menninga og stuðla þannig að gagnkvæmum skilningi. Þá eru sums staðar á landinu starfandi tvítyngdir kennarar sem styðja við nám nemenda á móðurmáli þeirra, t.d. við undirbúning kennslustunda, hugtakavinnu, að ná tökum á efni námsgreina eða/og við heimavinnu. Markmiðið er að nám nemenda í mismunandi námsgreinum haldi áfram samhliða því að unnið sé með íslensku sem annað mál.

Á öllum skólastigum er jafn mikilvægt að viðurkenna móðurmál barna og ungmenna með formlegum hætti strax í upphafi skólagöngu þeirra. Viðurkenning móðurmáls í skóla- og frístundastarfi getur haft margs konar form en það er mikilvægt að hún sé til staðar, raunveruleg og áþreifanleg. Ýmsar leiðir eru til að viðurkenna móðurmál barna og ungmenna.

III.C Fjölbreytt tungumál í námi og daglegu starfi

Vinna með fjölbreytt tungumál í skólastarfi heldur áfram í gegnum alla skólagönguna með það að markmiði að sýna öllum tungumálum virðingu, styðja við virkt fjöltyngi nemenda og byggja á þeim tungumálaauðlindum sem eru til staðar. Margs konar ávinningur getur hlotist af virkri notkun tungumála:

- **Vinna með fjölbreytt tungumál í skóla- og frístundastarfi eykur meðvitund allra um tungumál, þvermenningarlega færni sem meðal annars felur í sér menningarnæmi og færni til að eiga samskipti þvert á tungumál og menningu, en slík færni kemur öllum til góða, bæði í samskiptum og í eigin tungumálanámi.**
- **Vitsmunaproski og þróun tungumála haldast í hendur. Þekking sem verður til á móðurmáli verður að undirliggjandi þekkingu í íslensku sem öðru máli. Einnig getur þekking færst í hina áttina; barn öðlast margvíslega þekkingu í skólastarfi á íslensku máli sem síðan nýtist þegar lesið er um efnið eða átt í samræðum um það á móðurmálinu.**
- **Stuðningur við fjölbreytt móðurmál í skóla- og frístundastarfi eykur virðingu samfélagsins fyrir tungumálum.**
- **Nemendur læra og öðlast reynslu í tungumáli og menningu í samræmi við persónulegar þarfir sínar og væntingar, til þess að geta þróað færni í þeim sjálfstætt í framhaldi að námi sínu. Öll tungumál eru mikilvæg tæki til samskipta og til þess að efla tengsl og þá tilfinningu barna að tilheyra. Ríkuleg tungumálafærni getur líka eftir nemendur í náminu, aukið viðsýni og fjölgað leiðum til þekkingaröflunar.**

Í fjölmenningslegri kennslu er leitast við að tryggja aðgang að námi og skapa námsrými og jöfn tækifæri til náms fyrir alla. Kennarar byggja á auðlindum nemenda, móðurmálum þeirra, fyrri þekkingu, styrkleikum, menningu og reynslu, sem nemendur koma með í skólann. Allir nemendur hafa rödd sem hlustað er á. Námsfni endurspeglar margbreytileika, starfsmannahópurinn er fjölbreyttur og námsumhverfið valdeflandi fyrir alla.

Fjölbreyttir kennsluhættir eru forsenda þess að koma til móts við þarfir allra. Kross-tynging (*e. translanguaging*) felur í sér marglaga samtals- og samskiptaform ólíkra tungumála og fjöltyngds veruleika sem fjöltyngdir einstaklingar nota í samskiptum. Hugtakið krossstynging byggir á þeirri forsendu að öll tungumál fjöltyngdra einstaklinga séu hluti af tungumálaforða (*e. language repertoire*) þeirra sem þeir nýta til samskipta. Krossstynging er einnig kennslunálgun þar sem tungumál nemenda eru virt og þau gerð sýnileg með markvissum hætti. T.d. gæti kennari útskýrt fyrir tilteknum nemanda markmið og aðferðir kennslunnar á einu tungumáli en úrlausnir nemandans eða umræður átt sér stað á öðru tungumáli, annaðhvort við kennarann, annað starfsfólk eða aðra nemendur. Þessi nálgun býður upp á að nemandinn noti til skiptis ólík tungumál við ólíkar aðstæður innan sama námsrýmis.

Mikilvægt er að grunnskólanemendur sem læra íslensku sem annað mál (ÍSA) verði sem allra fyrst virkir þátttakendur í námssamfélaginu og að þeim sé tryggt aðgengi að öllu því námi sem jafnöldrum er boðið upp á. Kennsla í ÍSA og öðrum faggreinum þarf að styðja hver aðra og tengjast með beinum hætti þannig að ávallt sé unnið með almennan námsorðaforða, sérhæfðan orðaforða í námsgreinum, og viðfangsefni greina á einfaldan hátt.

III.D Námsmat og langtíma stuðningur

Námsmat þjónar margvíslegum tilgangi, m.a. að finna hvar nemandi er staddur í tungumálafærni og námi þegar hann flytur til landsins, hvaða framförum nemandi hefur náð í námi og hvaða þætti þarf að þjálf. Enn fremur er mat notað til samanburðar við aldursviðmið og námsmarkmið í aðalnámskrám. Meta þarf kunnáttu og þekkingu nemenda við upphaf skólagöngu og skipuleggja kennsluáætlanir í kjölfar þess. Stefna á að því að fjöltyngd börn sem fædd eru á Íslandi og ganga í leikskóla og grunnskóla nái aldurstengdum mál- og læsisviðmiðum á íslensku eins og jafnaldrar þeirra. Samkvæmt mælingum á borð við próf eins og við PISA og Milli mála, sem og rannsóknum, skora fjöltyngd börn sem ganga í leikskóla og skóla á Íslandi að jafnaði undir meðaltali jafnaldra, bæði fyrsta og önnur kynslóð innflytjenda. Því þarf að endurskoða og efla stuðning við þau þannig að þau nái viðunandi tókum á lestri og námi sem dugar til farsællar skólagöngu hér á landi.

Gagnlegt er að nýta þau mats- og skimunartæki sem aðgengileg eru fyrir kennara í leik- og grunnskólum til að meta málþroska, lestrarfærni og íslenskunnáttu barna

og ungmenna. Hafa skal þó í huga að þau verkfæri sem til eru héraðs miða flest að því að skoða stöðu eintyngdra barna í íslensku og því þarf að túlka niðurstöður með þeim fyrirvara. Fjöltyngd börn og ungmenni þurfa alla jafna stuðning við að ná tókum á íslensku, málþroska og námsorðaforða og að þróa læsi. Það er hlutverk kennara að byggja ofan á fyrri færni og þekkingu, og að tryggja þeim viðeigandi nám og stuðning um leið og fylgst er með framförum.

Mikilvægt er að halda vel utan um námsferil allra barna frá upphafi leikskólagöngu; tryggja snemmtæka íhlutun, samfellu milli skólastiga og stuðning við virkt fjöltyngi. Mat á framförum í íslensku og langtímastuðningur í íslenskunámi eftir þörfum eru forsendur áþreifanlegra framfara í námi í íslenskum skólum.

Eftirfarandi atriði eru sérstaklega til þess fallin að meta eða skapa samtal um tungumálafærni fjöltyngdra nemenda:

- **Regluleg og skipulögð samtöl foreldra, nemenda og kennara um færni nemenda, kunnáttu og framfarir í móðurmáli og íslensku**
- **Einn leikskóli mörg tungumál (leiðarvísir um skráningu á framförum barna í íslensku sem öðru máli)**
- **Stöðumat fyrir nýkomna grunnskólanemendur (þýtt og aðlagð frá Svíþjóð)**
- **Milli mála próf fyrir 6-16 ára grunnskólanemendur**
- **Evrópskur tungumálarammi (e. Common European Framework for Languages, CEFR – öll tungumál)**
- **Lesferill Menntamálastofnunar um íslensku**

Samkvæmt aðalnámskrá grunnskóla og framhaldsskóla ber skólum að nýta leiðsagnarmat en það er talið árangursríkast til að styrkja nemendur í áframhaldandi námi og sjálfstæðum vinnubrögðum. Leiðsagnarmat tryggir að nemandi fái reglulega uppbyggilega endurgjöf á verkefnum sem útskýrir leiðir til úrbóta. Leiðsagnarmat fyrir fjöltyngda nemendur og ferilmappa þar sem sérstaklega er fylgst með tungumálafærni geta stutt nemendur og kennara við að kortleggja og fylgjast með framförum og setja markmið út frá raunverulegri stöðu nemenda.

IV. Hlutverk foreldra

Foreldrar og kennarar eru í reglulegu samtali um vellíðan og framfarir nemenda. Gagnkvæmt upplýsingaflæði er mikilvægt en leggja þarf áherslu á að foreldrar séu upplýstir um mikilvægi ríkulegs máls- og læsisumhverfis fyrir áframhaldandi nám barnanna og um raunverulegar framfarir þeirra. Foreldrar þurfa að fá hvatningu til að rækta móðurmálið á heimilinu og hvar sem því verður viðkomið. Það skiptir ekki aðeins máli varðandi tungumálið sem slíkt heldur getur sterk staða í móðurmálinu styrkt fjölskyldubönd, tengsl við menningarlega arfleifð, sjálfsmynd, þvermenningarlega færni og meðvitund um tungumál (e. metalinguistic awareness). Þetta er samstarfsverkefni heimila, skóla og frístundastarfsins og allir aðilar þurfa að leggja sig fram við að skapa virðingu fyrir öllum tungumálunum og hvetja þannig nemendur til að stefna að virku fjöltyngi. Framhaldsskólar nálgast sjálfráða ungmenni beint til þess að finna leiðir til að nýta tungumálaauð þeirra í náminu og hvernig skapa má námsrými sem viðurkennir og styður við fjölbreytt tungumál nemenda.

IV.A Tungumálastefna fjölskyldna

Fjölskyldur sem hafa mismunandi tungumál innan fjölskyldunnar móta sér tungumálastefnu sem endurspeglar fjölbreyttar aðstæður þeirra. Tungumálastefna fjölskyldunnar felur í sér markvissar ákvarðanir um hvaða tungumál eru valin til samskipta á heimilinu, hvernig málnotkun fjölskyldumeðlima er háttað og hvaða ráðstafanir eru gerðar til að meðhöndla og tryggja að tungumálin séu notuð innan fjölskyldunnar. Tungumálastefna fjölskyldunnar tekur mið af fjölbreyttum viðhorfum hvers fjölskyldumeðlims gangvart tungumálunum og málnotkun þeirra.

Meðal dæma um mynstur um notkun tungumála í samskiptum foreldra og barna eru:

- **eitt tungumál í samfélaginu – annað tungumál á heimilinu**
(e. minority language at home)
- **foreldrarnir nota sitthvort tungumálið í samskiptum við barnið**
(e. one parent – one language)
- **tungumál notuð á sérstökum tímum og aðstæðum** (e. time and place)
- **blönduð aðferð, hvort sem það er málvíxl, málblöndun eða krosstynging**
(e. code-switching, code-mixing, translanguaging)

Foreldrar gegna mikilvægu hlutverki við að móta og þróa tungumálastefnu fjölskyldunnar og tryggja að börnin séu í ríkulegu málumhverfi. Börn í fjölskyldum með markvissa tungumálastefnu eru líklegri en önnur börn til þróa með sér færni á öllum tungumálunum sem notuð eru í málumhverfi þeirra. Talið er að börnin þurfi að lágmarki 25-30% vökutímans með tryggan aðgang að hverju tungumáli til að það viðhaldist. Eftir því sem barnið þroskast dugar hins vegar ekki aðgangur einn. Tungumál þróast með ríkri

tungumálanotkun sem á sér stað þegar margvíslegur tilgangur með notkun þeirra er til staðar í lífi barnsins og þegar viðhorf til tungumála í samfélaginu eru jákvæð.

Tungumálaval og -notkun meðal fjölskyldumeðlima sem og læsisvenjur á heimilinu geta verið annaðhvort meðvitaðar eða ósjálfráðar og geta einnig þróast með tímanum. Meðvituð tungumálastefna þýðir að fjölskyldan tekur upplýstar ákvarðanir um markvissa tungumálaáætlun þar sem allir fjölskyldumeðlimir vita hvaða tungumál á að nota í samskiptum hvert við annað, við ættingja og vini. Þar að auki leggur fjölskyldan áherslu á að skapa tækifæri fyrir börn til þess að vera í reglulegri snertingu við öll tungumál sín innan heimilis og utan í gegnum bækur, frístundir, ferðir, tónlist, leikhús, leiki, skjátíma og móðurmálskennslu. Ósjálfráð tungumálastefna fjölskyldunnar á sér stað þegar notkun tungumála er án fyrirætlunar eða stjórnar, lítið svo á að tungumál lærist sjálfkrafa og málörvun lítið eða ekki sinnt.

IV.B Frumkvæði að markvissum stuðningi og upplýsingagjöf til foreldra

Foreldrar fjöltyngdra barna þurfa oft fræðslu, þjálfun og ráðgjöf varðandi máluppeldi barna sinna. Æskilegt er að foreldrar fái viðeigandi fræðslu og ráðgjöf strax í ung- og smábarnavernd og síðan öll leik- og grunnskólaárin. Styðja þarf við málþroska og læsisþróun barnsins í gegnum öll uppvaxtarárin með óformlegum og formlegum hætti. Foreldrar halda áfram að hafa samskipti á tungumálum heimilisins en þurfa jafnframt stuðning og ráðgjöf til að skapa fleiri tækifæri til að efla öll tungumál barnsins utan heimilisins. Þar má nefna samskipti við önnur börn og fullorðna sem tala sömu tungumálin, heimsóknir í leikhús, heimsóknir á bókasafnið til að fá lánaðar bækur á fjölbreyttum tungumálum, heimsóknir til heimalands og samskipti við fjölskyldumeðlimi með hjálp fjarskiptatækninnar og/eða með þátttöku í móðurmálsskólum. Jafn mikilvægt er fyrir foreldra að styðja við íslenskunám barna sinna. Margar rannsóknir hafa einnig sýnt fram á að foreldrar af erlendum uppruna sem kunna skóla- og samfélagstungumálið hafa jákvæð áhrif á viðhorf barnsins gagnvart því tungumáli. Mikilvægt er að hvetja og skapa tækifæri fyrir foreldra til að læra íslensku því það hjálpar þeim við að sinna hlutverki sínu sem skólaforeldrar á Íslandi og styrkir stöðu þeirra sem tungumálaformyndir barnanna. Markviss stuðningur við fjöltyngd börn og fjölskyldur þeirra í skóla- og frístundastarfi er góð viðbót við þær leiðir sem foreldrar geta farið til að efla öll tungumál barna sinna.

V. Rafræn tækni og námsmöguleikar á netinu

Rafræn tækni er orðin eðlilegur hluti af námsumhverfi nemenda sem og einkalífi þeirra og er því flestum nemendum töm á einhvern hátt. Þess vegna er tilvalið að nýta rafrænt umhverfi og verkfæri til að styðja við tungumál nemenda á jákvæðan og uppbyggjandi máta. Rafrænt efni breytist örar en prentað efni og því er erfitt að benda á virkar vefslóðir. Til þess að tryggja gagnsemi rafrænnar tækni og miðla við að efla fjöltyngi er mikilvægt að hugsa notkunina úr frá þremur sjónarhornum: Innihaldi, samhengi og barninu sjálfu:

- **Innihald – mikilvægt er að efnið hafi menntunarlega skírskotun og sé viðurkennt námsefni eða mælt með því af fagfólki.**
- **Samhengi/aðstæður – mikilvægt er að efnið sem er notað í námi og leik hafi tengingu við raunveruleikann og þann veruleika sem nemandinn þekkir (nota t.d. ekki efni sem er fjarri öllum raunveruleika); þannig eru meiri líkur á að barnið auki við orðaforða sem það þekkir og notar í daglegu lífi.**
- **Barnið sjálft – efnið verður að hæfa aldri barnsins, þekkingu og færni þess í tungumálinu.**

Hér eru nokkur íslensk dæmi um efni og notkun þess sem geta komið að gagni:

[Samantekt sem unnin var af starfsfólki Miðstöðvar Háskólans á Akureyri um smáforrit og upplýsingatækni sem gagnast vel við nám og kennslu nemenda af erlendum uppruna:](#)

[Notkun rafrænnar tækni, svo sem tölva og spjaldtölva, í tungumálanámi sem og öðru námi.](#)

[Dæmi frá Stóru-Vogaskóla um móðurmálskennslu.](#)

[Dæmi um smáforrit og verkefni á sviði upplýsingatækni á vefnum Tungumál er gjöf.](#)

Tækifæri til að læra og viðhalda tungumálum á netinu eru mörg, m.a. í netsamfélögum, á bloggsíðum, í gegnum fjarfundabúnað, í gegnum tónlist og myndbönd, í rauntíma eða með birt efni, nafnlaust eða með innskráningu. Í skóla- og frístundastarfi ber að huga að persónuvernd og þeim aldursviðmiðum sem gilda um forrit, öpp og vefsvæði.

VI. Leiðir og hagnýtar hugmyndir um stuðning við móðurmál og virkt fjöltyngi

Mikilvægt er að allir þeir sem starfa með fjöltyngdum börnum og ungmennum tileinki sér jákvætt viðhorf til fjölbreyttra tungumála og leiðir til að sýna stuðning í verki. Með því að vekja jákvæða athygli á öllum tungumálum sem töluð eru í barna- eða nemendahópnum er sýnt fram á mikilvægi þeirra. Þar skiptir miklu máli að hugsa um tungumál sem verkfæri til náms og samskipta sem byggja upp þekkingu barna, sjálfsmynd og félagsauð.

Að byggja upp fjöltyngt samfélag getur byrjað með því að setja upp „velkomin“-spjöld á ýmsum tungumálum við innganginn í skólann. Þannig gefum við þau skilaboð að öll börn og fullorðnir séu velkomin í skólann, hvaða tungumál sem þau tala. Næsta skref gæti verið að setja upp spjald við innganginn í kennslustofur á ýmsum tungumálum sem gefur til kynna að nemendur séu stoltir af tungumálum sínum. Tungumál eru þannig gerð að auðlindum fyrir alla.

Leiðir til að virkja, styðja, vinna með og vekja athygli á fjölbreyttum tungumálum eru fjölmargar. Þeim er hér fyrir aftan skipt í tvennt frá hinu einfalda þar sem fyrst og fremst er hugað að sýnileika tungumála og yfir í leiðir þar sem unnið er með læsi og nám. Eftirfarandi leiðir geta gagnast skólum og frístundastarfi við að móta sína eigin tungumálastefnu.

VI.A Einfaldar leiðir sem styðja við fjölbreytt tungumál

Starfsfólk í skóla- og frístundastarfi getur:

- Skapað jákvæða tungumálamenningu; tungumál eru auðlind, áhugaverð, viðurkennd, eftirsóknarverð.
- Sýnt tungumálum áhuga. Kennarar þurfa ekki að kunna öll tungumálin sem töluð eru í hópnum því þeir geta reitt sig á kunnáttu barna, foreldra eða starfsfólks í fjölbreyttum tungumálum. Þau eru öll sérfræðingar.
- Stuðst við [sjálfsmatslista](#) þegar kemur að því að meta stuðning við fjölbreytt tungumál í daglegu starfi.
- Hvatt foreldra til að halda móðurmáli barnanna við og nota það í samskiptum við börn.
- Hvatt nemendur til að sækja móðurmálskennslu.
- Vakið athygli allra nemenda á því hve mikilvægt það er að kunna tungumál.
- Vakið athygli á tungumálum nemendanna í skólanum.
- Lært nokkur orð á móðurmáli nemenda í móttökuferlinu.
- Hvatt bekkinn til að læra nokkur orð á móðurmáli nemenda. Það getur verið eitt orð á viku (orð vikunnar) eða nokkur orð á viku (tungumál vikunnar).
- Útbúið plaköt með skrifum nemenda á ýmsum tungumálum.
- Spilað lög á fjölmörgum tungumálum.
- Hvatt nemendur til að skrifa á móðurmálinu.
- Hvatt nemendur til að nota Google translate til gamans og skoða hve mikið texti breytist í þýðingu.
- Leyft nemendum sem eiga sama móðurmál að aðstoða hver annan á móðurmálinu í afmörkuðum verkefnum þegar við á.
- Skrifað lykilhugtök á íslensku eða ensku á töflu svo að nemendur geti stuðst við orðabækur.
- Spurt nemendur hvort þeir þekki á móðurmáli sínu heiti yfir ýmis hugtök sem þeir læra á íslensku.

- Fundið orð sem eru lík eða eins, s.s. nöfn, heiti yfir tölustafi, siði, liti, ávexti, grænmeti, dagatöl, hátíðisdaga, vikudaga, mánuði, stafróf, máhljóð, hljóðgervinga og allt sem kennurum og nemendum dettur í hug.
- Rannsakað hvort dýrahljóð í viðkomandi tungumálum eru lík. Íslenskt lamb segir me, me en enskt lamb segir baa, baa. Hvað með kýr?
- Athugað hvort hægt er að finna fræga einstaklinga sem tala eða töluðu tungumál sem nemendur skólans eiga að móðurmáli.
- Notað ýmis tungumál til samskipta í mismunandi aðstæðum (svo sem spjöld á umhverfisdegi, ljóð til mömmu á kvennadeginum, ofurhetjuverkefni).
- Lært söngva, leiki og að telja á fjölbreyttum tungumálum.
- Fengið börn og foreldra til að aðstoða við að finna viðeigandi efni á netinu.
- Boðið upp á opna viku þar sem foreldrar eru hvattir til að koma í skólann og fylgjast með með starfinu.
- Beðið foreldra um að koma í heimsókn og lesa á móðurmáli sínu.
- Skipulagt tungumála- og starfamesu foreldra þar sem foreldrar kynna tungumál sín og störf.
- Eldri nemendur lesa fyrir yngri nemendur á eigin móðurmálum. Eldri nemendur heimsækja leikskólabörn og lesa fyrir þau á eigin móðurmálum.
- Haldið upp á tungumáladaga ([Evrópskur tungumáladagur 26.9.](#), [Dagur íslenskrar tungu 16.11.](#), [Alþjóðadagur móðurmála 21.2.](#))
- Útbúið veggspjöld með orðum um fjölskylduna, s.s. mamma, amma, afi, á tungumálum skólans.
- Skapað rými fyrir börn til að leika sér með orð og tungumál og gert um leið öll tungumálin í barnahópnum sýnileg.
- Safnað bókum á mörgum tungumálum.

VI.B Leiðir til virks fjöltyngis

Starfsfólk í skóla- og frístundastarfi getur:

- Sýnt að skólinn og frístundastarfið eru stolt af þeim tungumálaauði sem í þeim er. Útbúið tungumálastefnu, skólablað og kynningarefni.
- Hvatt til og metið heimalestur á öllum tungumálum.
- Leyft nemendum að lesa sambærilegan texta á móðurmálinu, t.d. á Wikipedia, finnist hann þar.
- Safnað lestrarrefni á tungumálum bekkjarins í bekkjarbókasafn.
- Nýtt bækur á fjölbreyttum tungumálum sem eru aðgengilegar rafrænt eða á bókasöfnum. Meðal annars er bókasafn Móðurmáls – samtaka um tvítyngi (yfir 6.000 bækur á fleiri en 60 tungumálum) skráð í Gegni (leitarorð MODPG, flokkun eftir tungumálum).
- Skipulagt menningarmót. Það er þverfagleg aðferð í starfi með börnum og fullorðnum, hugsuð til þess að varpa ljósi á styrkleika og fjölbreytta menningarheima þátttakenda.
- Veitt nemendum sem þurfa langtíma stuðning í ÍSA meiri stuðning.
- Byggt ofan á fyrirliggjandi tungumálaforða og þekkingu nemenda í kennslu og námi.
- Byggt markvisst upp námsorðaforða í íslensku og tengt við fyrirliggjandi orðaforða á öðrum tungumálum.
- Sótt fræðslu og endurmenntun og fengið sérfræðinga til sín.
- Búið til tvítyngdar orðabækur, tvítyngdar bækur og sjálfsmýndasögur.
- Hvatt nemendur til að nota fleiri tungumál í heimanámi, undirbúningi og verkefnum.
- Haft yfirsýn yfir það hvaða nemendur sækja móðurmálskennslu og hvaða færni þeir hafa í móðurmáli sínu.
- Hvatt foreldra til að senda nemendur með námsbækur á móðurmáli sínu í skólann.
- Leyft nemendum að gera verkefni á móðurmálinu sem eru sambærileg við þau sem aðrir nemendur vinna á íslensku. Verkefni geta verið skrifleg, munnleg, tengd tónlist, leiklist, sjónræn eða blanda af þessu öllu.

- Gefið nemendum tækifæri til að ræða saman á móðurmálinu um það sem þeir hafa lært.
- Hvatt nemendur til að ræða við foreldra sína um námið á móðurmálinu.
- Kennst foreldrum hvernig þeir geta aðstoðað börn sín við heimanámið jafnvel þótt þeir kunni ekki íslensku. Foreldrar geta spurt börn sín spurninga um myndir, hugtök og annað í lestexta og tengt við eigin þekkingu.
- Hjálpað nemendum að nema sjálfstætt á móðurmálinu á netinu eða á annan hátt og veitt þeim aðgang að vönduðum vefslóðum.
- Kennst nemendum hvernig þeir geta nýtt sér tungumálin sem þeir kunna til að læra fleiri tungumál.
- Látið nemendur velta fyrir sér hvað tungumál sé, hvernig maður læri tungumál, hvernig maður kenni tungumál, hve mörg tungumál þeir þekki og hvort þeir þekki tungumál sem spiluð eru fyrir þá.
- Skoðað með nemendum rithætti framandi tungumála og borið þá saman.
- Unnið með ritmál og tölvuefni frá Tungumál er gjöf.
- Haldið námskeið í skólatengdri íslensku fyrir foreldra sem inniheldur einnig fræðslu um t.d. menningu, samstarf heimila og skóla, fjöltyngi og máltöku barna.
- Unnið með mál og læsi í frístundastarfi; hugmyndir er m.a. að finna á vefnum frístundalæsi.
- Útbúið tungumálabanka með upplýsingum um öll tungumál sem börn og fullornir tala í skóla- og frístundastarfi. Bankinn getur verið á netinu og/eða á veggspjaldi.
- Búið til fjöltyngda bók með myndum þar sem saga er þýdd yfir á öll tungumál bekkjarins. Sameiginleg gerð bókarinnar og lestur styrkir nemendur, sem verða sérfræðingar í móðurmáli sínu í bekknum og geta deilt þekkingunni. Öll tungumál eru virt til jafns.
- Búið til tvítyngisbækur með myndum og texta á íslensku og öðrum tungumálum. Eldri og yngri nemendur geta hjálpast að við verkefnið þar sem paraðir eru saman þeir sem tala íslensku og þeir sem tala annað mál. Í leikskóla er hægt að vinna slíkar bækur með foreldrum eða börnunum sjálfum, t.d. með myndrænni orðabók fyrir leikskóla Ljáðu mér orð og tvítyngissamskiptabækur.
- Veitt börnum tækifæri til að nýta móðurmál sitt í vinnu með ný hugtök, en það dýpkar skilning þeirra í náminu um leið og fyrri þekking þeirra er virkjuð.

- Hvatt skóla og kennara til að taka þátt í samstarfi við skóla í útlöndum, t.d. Erasmus og eTwinning.
- Fundið „vinaskóla“ í öðru landi.
- Notað samvinnunámsleiðir svo að nemendur geti lært hver af öðrum og þá jafnvel um menningu og tungumál hver annars.
- Þróað samvinnunámsaðferðir (CLIM, PALS, læsisfimman, púslaðferðin).
- Búið til lærdómspör sem læra saman íslensku og nýtt tungumál. Þegar nýtt barn sem er að læra íslensku sem annað mál en er altalandi, skrifandi og lesandi á móðurmáli kemur inn í barnahópin er tilvalið að para það saman með nemendum í hópnum (bekknum) í gegnum viðfangsefni dagsins. Þarið hefur stílabók (eða spjaldtölvu) og í hana eru skrifuð ný orð á báðum tungumálunum sem nauðsynlegt er að læra. Þannig verða til samskipti á milli barnanna sem byggja undir læsi, lestur, skrift og vitund um tungumál og um leið orðabók sem nýtist í samskiptum. Slík vinnubrögð styrkja félagsleg samskipti og gera allan nemendahópinn samábyrgan í að taka á móti nýja nemandanum.
- Notað spjaldtölvur til að byggja á eigin móðurmálinu til skilnings á því efni sem börnum er ætlað að læra á íslensku.
- Notað Evrópska tungumálamöppu til að halda utan um framfarir nemanda.
- Leitað samráðs og samstarfs hjá brúarsmiðum og tvítyngisráðgjöfum eða -kennurum.
- Boðið nemendum með annað móðurmál en íslensku upp á móðurmálskennslu sem kemur í staðinn fyrir kennslu í erlendu tungumáli (lög um grunnskóla, gr. 16) og verið metin sem faggrein í grunnskóla og/eða sem valfag á unglíngastigi.
- Viðurkennt móðurmálskennslu á vegum utanaðkomandi aðila sem hluta af formlegri menntun fjöltyngdra barna og metið til einkunna á grunnskólastigi og ECTS-eininga á framhaldsskólastigi.
- Boðið upp á stöðupróf í móðurmálum unglínga og ungmenna með sambærilegum viðmiðum fyrir öll tungumál.
- Boðið nemendum í unglíngadeildum og framhaldsskólum með annað móðurmál en íslensku upp á möguleika til að viðhalda móðurmáli sínu sem valgrein, óski þeir þess (Lög um framhaldsskóla nr. 92/2008).

VI.C Gagnlegar slóðir fyrir skóla og foreldra

Hér eru slóðir á margs konar efni um það hvernig hægt er að styðja við móðurmál í skóla- og frístundarfi. Sumt á við um tiltekið skólástig en vel er hægt að nýta efnið þvert á aldur- og skólástig.

Brúarsmiðir í Miðju máls og læsis: Fræðsla og ráðgjöf fyrir kennara, foreldra og nemendur.

ECML: Innblástur fyrir tungumálanám og kennslu fyrir ung börn.

Evrópuráð um fjöltyngda og þvermenningarlega menntun: Fræðsla, heimildir og tilvísanir um tungumál í skólakerfum.

Fjölmeningarvefur: Vefur fyrir börn um mismunandi lönd.

Frístundalæsi: Vefur um eflingu máls og læsis í frístundastarfi.

Fjölmening í leikskóla - *Allir með en enginn eins:* Fjölmargar hagnýtar hugmyndir um hvernig hægt er að styðja við tungumál barna á leikskólaaldri.

Foreldravefur Reykjavíkurborgar: Upplýsingar fyrir foreldra um dagforeldra, leikskóla, grunnskóla, frístund, fjölmeningu og virka þátttöku í skólasterfi.

Heimurinn er hér: Fjölmeningarstefna Reykjavíkurborgar.

Íslensk málstefna: Opinber stefna í málefnum íslenskrar tungu.

Íslenskunámskeið og fræðsla á Tungumálatorgi.

Læsisstefna leikskóla: Leiðir til að vinna með læsi í gegnum leik.

Menntamálastofnun: Kennslu- og námsefni.

Menntastefna Reykjavíkurborgar: Markmið, leiðir og verkfæri fyrir alla aldurshópa, gátt, fræðsla.

Miðja máls og læsis: Fróðleikur, verkefni, gagnlegar slóðir.

Móðurmál – samtök um tvítyngi: Regnhlífarsamtök ýmissa móðurmálshópa sem standa fyrir móðurmálskennslu fjöltyngdra barna.

Multilingual families: Verkefni sem styðja við fjöltyngi í skólastarfi

Nemendur með íslensku sem annað mál: Upplýsinga- og fræðsluvefur Akureyrarbær sem inniheldur aðlagð námsefni, leiðbeiningar og hagnýtt efni fyrir skóla og foreldra.

Samskipti heimila og skóla: Skilaboð frá skólum til foreldra á ýmsum tungumálum, tilbúin til notkunar.

Tungumál er gjöf: Fjölbreyttar hugmyndir að því hvernig leikskólakennarar geta byggt upp markvisst samstarf við foreldra varðandi mál og læsi barna þeirra með áherslu á að læra íslensku sem annað mál um leið og stutt er við móðurmál. Hér fyrir neðan eru tenglar inn á það efni sem tengist beint stuðningi við móðurmál barna:

- **Samræður um móðurmál á heimili.**
- **Tillögur að spurningum til foreldra um málþroska og móðurmál.**
- **Leiðbeiningar fyrir foreldra til að styðja við móðurmál heima.**
- **Hugmyndir að vinnu með fjölbreytt móðurmál leikskólabarna í daglegu starfi.**
- **Myndbandið „Tungumál er gjöf“ þar sem fjallað er um hlutverk foreldra og skóla í að styðja við þróun máls og læsis fjöltyngdra barna.**

Tungumálatorg – hugmyndabanki: Hugmyndir fyrir viðburði tengda tungumálum, t.d. Alþjóðadag móðurmála.

Velkomin: Samskiptatæki til að auðvelda skólum móttöku, aðlögun og samskipti við nemendur með annað móðurmál en íslensku og foreldra þeirra.

Lokaorð

Tungumál eru dýrmæt og fjöltyngi barna og ungmenna hefur gildi fyrir þau sjálf, nærsamfélög þeirra og einnig samfélagið sem þau búa í. Með því að styðja við og efla virkt fjöltyngi eru skapaðar aðstæður þar sem einstaklingar geta byggt samskiptanet á fleiri tungumálum og nýtt tungumálaauðinn sinn til þess að efla sig sem málhafa ýmissa tungumála, sem þátttakendur í samfélaginu og sem heimsborgara. Með því að virða, viðurkenna mikilvægi og meta tungumál allra í samfélaginu að verðleikum gefum við öllum tækifæri til að nýta styrkleika sína, vera stoltir af uppruna sínum og finnst þeir velkomnir að taka þátt í samfélaginu á Íslandi.

Fjöltyngd börn sem alast upp á Íslandi læra íslensku í skóla og frístundastarfi sem og í samfélaginu en það er áriðandi að þau fái aðstoð eftir þörfum í íslenskunámi sínu, því með góðum orðaforða, lesskilningi og tjáningu í töluðu og rituðu máli til jafns við jafnaldra þeirra og í samræmi við almenn námsviðmið aukast námsmöguleikar þeirra verulega. Leiðarljós um stuðning við móðurmál og fjöltyngi ætti aldrei að skyggja á eða yfirgnæfa áherslur á markvissan, faglegan stuðning í íslensku sem dugar til farsællar námsframvindu í íslensku skólakerfi og virkrar þátttöku í íslensku samfélagi.

Enska er heimstungumál sem hefur skapað sér fastan sess í íslensku samfélagi, einkum í viðskiptum, tækni og netheimum, en einnig í framhaldsmenntun í íslenskum framhalds- og háskólum. Enska er kennd sem erlent tungumál í flestum skólum frá yngsta stigi grunnskóla, en henni er oft líkt við „viðbótartungumál“ á Íslandi vegna þess hversu útbreidd hún er, eftirsóknarverð og ómissandi í ótal kringumstæðum. Gildi hennar í samskiptum og náms- og atvinnumöguleikar sem hún veitir eru ótvíræð.

Danska og önnur norræn tungumál eru kennd í skólakerfinu og nán tengsl norræna ríkja gera nemendum kleift að sækja kennslu og nálgast lestrarefni í þeim tungumálum. Á Íslandi eru töluð um hundrað tungumál, sum þeirra af miklum fjölda fólks, t.d. pólska, en mörg af örfáum íbúum. Tungumálafærni í ýmsum tungumálum er dýrmætt viðbót fyrir menntun barna og félagslega þátttöku þeirra. Út frá réttindasjónarmiði eiga öll börn og ungmenni rétt á að nota, viðhalda og þróa móðurmál sitt og eiga rétt að lifa í samfélagi sem ber virðingu fyrir öllum tungumálum. Samfélag sem styður við virkt fjöltyngi skapar umhverfi þar sem íbúar hafa rödd og geta tekið virkan þátt í mótun þess.

Heimildir

- Albury, N. J. (2014). Introducing the folk linguistics of language policy. *International Journal of Language Studies*, 8(4), 85-106.
- Anna Katarzyna Wozniczka. (2011). *Home language environment of Polish children in Iceland and their achievement in Icelandic grammar school* (óútgefin meistaritgerð). Háskóli Íslands: Reykjavík.
- Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. (5. útgáfa). Bristol: Multilingual Matters.
- Birna Arnbjörnsdóttir. (2007). Kenningar um tileinkun og nám annars máls og erlendra mála. In A. Hauksdóttir & B. Arnbjörnsdóttir (Ritstjórar), *Mál málanna. Um nám og kennslu erlendra tungumála*. Reykjavík: Gutenberg.
- Birna Arnbjörnsdóttir. (2008). Tvítyngi, annað mál, erlent mál. *Málfríður*, 24(1), 17-23.
- Birna Arnbjörnsdóttir. (2010). Skólar og fjölskyldur sem málsamfélög. Í H. Ragnarsdóttir & E. S. Jónsdóttir (ritstjórar), *Fjölmening og skólastarf*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Chumak-Horbatsch, R. (2012). *Linguistically appropriate practices. A guide for working with young immigrant children*. Toronto: University of Toronto Press.
- Council of Europe. (2007). *From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language education policies in Europe*. Sótt af http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Guide_niveau3_EN.asp
- Creese, A. og Blackledge, A. (2010). Translanguaging in the bilingual classroom: A pedagogy for learning and teaching? *The Modern Language Journal*, 94(1), 103-115.
- Cummins, J. (2007). Identity texts: The imaginative construction of self through multiliteracies pedagogy. Í O. García, T. Skutnabb-Kangas, & M. E. Torres-Guzmán (ritstjórar), *Imagining multilingual schools: languages in education and globalization* (bls. 51-68). Clevedon: Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2014). Mainstreaming plurilingualism: Restructuring heritage language in schools. Í P. P. Trifonas & T. Aravossitas (ritstjórar), *Rethinking Heritage Language Education* (1. útgáfa, bls. 1-19). Cambridge: Cambridge University Press.
- Curdt-Christiansen, X. L. (2009). Invisible and visible language planning: Ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec. *Language Policy*, 8(4), 351-375.
- De Houwer, A. (2007). Parental language input patterns and children's bilingual use. *Applied Psycholinguistics*, 28(3), 411-424.
- Dressler, R. (2014). In the classroom. Exploring linguistic identity in young multilingual learners. *TESL Canada Journal*, 32(1), 42-52.
- European Centre for Modern Languages. (2019). Sótt af <https://www.ecml.at/>
- European Commission against Racism and Intolerance. (2012). *Skýrsla ECRI um Ísland*. Sótt af <https://www.stjornarradid.is/gogn/rit-og-skyrslur/stakt-rit/2012/03/08/Skyrsla-ECRI-um-Island/>
- García, O. og Wei, L. (2014). *Translanguaging*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

- García, O. Herrera, L., Hesson, S., og Kleyn, T. (2013). A CUNY-NYSIEB framework for the education of emergent bilinguals with low home literacy: 4-12 grades. New York: The City University of New York.
- Grosjean, F. og Byers-Heinlein, K. (2018). *The listening bilingual: Speech perception, comprehension, and bilingualism*. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Hammer, C. S. (2014). Life is hard, but I'm trying. Understanding the lives of the families speech- language pathologists serve. Í Ball, M. (ritstjóri), *Handbook in qualitative research in communication disorders* (bls. 207-218). New York: Taylor & Francis.
- Hornberger, N. H. (2002). Multilingual language policies and the continua of biliteracy: An ecological approach. *Language policy*, 1(1), 27-51.
- Íslensk málnefnd. (2013). *Ályktun um stöðu íslenskrar tungu*.
Sótt af <https://islenskan.is/8-frettir/3-alyktun-um-stoedhu-islenskrar-tungu-2013>
- King, K. A., Fogle, L., og Logan-Terry, A. (2008). Family language policy. *Language and linguistics compass*, 2(5), 907-922.
- Kjällander, S. og Moinian, F. (2014). Digital tablets and applications in preschool – Preschoolers' creative transformation of didactic design. *Designs for learning*, 7(1).
- Kopeliovich, S. (2013). Happylingual: A family project for enhancing and balancing multilingual development. Í M. Schwartz og A. Verschik (ritstjórar), *Successful family language policy* (bls. 249-275). Dordrecht: Springer.
- Kriselle Lou Suson Jónsdóttir, Sigríður Ólafsdóttir og Jóhanna Thelma Einarsdóttir. (2018). Linguistically diverse children in Iceland: Their family language policy and Icelandic phonological awareness. Í Hanna Ragnarsdóttir og Samuel Lefever (ritstjórar), *Icelandic studies on diversity and social justice in education*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Lög um framhaldsskóla nr. 92/2008. Sótt af <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2008092.html>
- Lög um grunnskóla nr. 91/2008. Sótt af <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2008091.html>
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2012). Aðalnámskrá framhaldsskóla 2011: Almennur hluti.
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2013). Aðalnámskrá grunnskóla: Almennur hluti 2011: Greinasvið 2013.
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2012). Aðalnámskrá leikskóla 2011.
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2008). *Íslenska til alls: Tillögur íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu*. Sótt af http://mml.reykjavik.is/wp-content/uploads/2017/09/Íslenska_til_alls.pdf
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2014). Hvítbók um umbætur í menntun. Reykjavík: Höfundur.
- Montrul, S. (2010). Current issues in heritage language acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 30, 3-23.
- Nichole Leigh Mosty, Samuel Lefever og Hrafnhildur Ragnarsdóttir. (2013). Parents' perspectives towards home language and bilingual development of preschool children. *Netla – Veftímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af http://netla.hi.is/serrit/2013/rannsoknir_og_skolastarf/006.pdf

- Nyati-Saleshando, L. (2018). Managing linguistic diversity and academic performance through dual language programs in California. *Journal of Language and Literature*, 30, 71–89.
Sótt af <http://journals.ub.bw/index.php/marang/article/view/1317>
- Samuel C. Lefever. (2006). English language teaching in Icelandic compulsory schools. *Málfríður*, 22(2), 9-12.
- Santoro, N. (2009). Teaching in culturally diverse contexts: What knowledge about „self“ and „others“ do teachers need? *Journal of Education for Teaching*, 35(1), 33–45.
- Schwartz, M. & Verschik, A. (ritstjórar). (2013). *Successful family language policy: Parents, children and educators in interaction*. Dordrecht: Springer.
- Skóla- og frístundasvið Reykjavíkur. (2014). *Heimurinn er hér: Stefna Skóla- og frístundasviðs Reykjavíkur um fjölmenningsleg skóla- og frístundastarf*.
Sótt af https://reykjavik.is/sites/default/files/fjolmenningarstefna_uppsett.pdf
- Skutnabb-Kangas, T. (1984). Mother Tongue.
Sótt af http://www.tove-skutnabb-kangas.org/en/_definitions_for_downloading.html
- Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic genocide in education--or worldwide diversity and human rights?* New York: Routledge.
- Slavkov, N. (2016). In search of the right questions: Language background profiling at Ontario public schools. *Canadian Journal of Applied Linguistics/Revue canadienne de linguistique appliquée*, 19(1), 22-45.
- Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thordardottir, E. (2017). Are background variables good predictors of need for L2 assistance in school? Effects of age, L1, amount, and timing of exposure on Icelandic language and nonword repetition scores. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. DOI: 10.1080/13670050.2017.1358694
- United Nations. (1990). *Convention on the Rights of the Child*.
Sótt af <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
- Norræn ráðherranefnd. (2006). *Yfirlýsing um málstefnu Norðurlanda*.
Sótt af <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:700895/FULLTEXT01.pdf>
- Þingskjal nr. 1285/2016-2019. Tillaga til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum innflytjenda.

